

Les al·lusions d'Aristòfanes sobre Simònides de Ceos

Ramon Torné Teixidó

1

Quina imatge de Simònides ens ha pervingut a través d'Aristòfanes? Quin tracte dispensa el comediògraf al poeta líric i com ha influït en la tradició posterior? Respondre aquestes preguntes requereix analitzar de forma sucinta els quatre moments dins les seves comèdies on esmenta el poeta de Ceos tot al·ludint a la seva persona i a la forma de poesia que, sempre als ulls de l'atenès, aquest representava. Certament aquestes referències vénen marcades pel segell de *vis comica*, tothora present i mai estèril. La primera citació —i la més llarga de totes— correspon a un passatge dels *Núvols* (vv. 1353-1367):

(Στ.) καὶ μὴν ὄθεν γε πρῶτον ἠρξάμεθα λαιδορεῖσθαι
ἐγὼ φράσω· περὶ γὰρ εἰσιώμεθ', ὥσπερ ἴστε,
πρῶτον μὲν αὐτὸν τὴν λύραν λαβόντ' ἐγὼ ἠέλευσα
ἄσαι Σιμωνίδου μέλος, τὸν Κριὸν ὡς ἐπέχθη.
ὁ δ' εὐθέως ἀρχαῖον εἶν' ἔφασκε τὸ καθαρίζειν
ἄδειν τε πίνονθ' ὥσπερ εἰ κάχρυσ γυναικ' ἀλοῦσαν.
(Φε.) οὐ γὰρ τότε εὐθύς χρῆν σ' ἄρα τύπτεσθαι τε καὶ πατεῖσθαι,
ἄδειν κελεύονθ' ὥσπερ εἰ τέττιγας ἐστιῶντα;
(Στ.) τοιαῦτα μέντοι καὶ τότε ἔλεγεν ἔνδον οἷάπερ νῦν,
καὶ τὸν Σιμωνίδην ἔφασκ' εἶναι κακὸν ποητήν.
καὶ γὰρ μόλις μὲν ἀλλ' ὅμως ἠνεσχόμην τὸ πρῶτον·
ἔπειτα δ' ἐκέλευσ' αὐτὸν ἀλλὰ μυρρίνην λαβόντα
τῶν Αἰσχύλου λέξει τί μοι· καθ' οὗτος εὐθύς εἶπεν·
«ἐγὼ γὰρ Αἰσχύλον νομίζω πρῶτον ἐν ποηταῖς,
ψόφου πλέων ἀξίστατον στόμφακα κρημνοποιόν.»

Tots els escolis sense excepció coincideixen que es tracta de l'epinici simonidi per Crios l'egineta (fr. 13 Bgk. = 22 D. = 2/507 PMG)¹. Però sobre aquest divertiment còmic ja fa temps que els estudiosos són unànimes. F. W. Schneidewin, tot comentant la ironia del fragment simonidi es refereix també al doble joc practicat per Aristòfanes en aquests termes: «alio Aristophanes detorsit, eam ipsam ob caussam traducens poetam, quum Strepsiadem jubentem inducit filium canere Crium ὡς ἐπέχθη, quod conveniens homini arietis nomen gestanti: ludentem igitur Simonidem lusit Aristophanes et ipsum, estque is lusus eo festivior, quia poetam, cujus summa tenebatur admiratione, perstringit Strepsiadem ipse»².

Encara podríem afegir aquí un altre detall; i és que mentre Simònides ara és tingut per dolent (v. 1362) i Èsquil pel primer i millor d'entre els poetes (1366), ningú del públic no havia de recordar aquell episodi de la *Vita Aeschyli* (p. 332.8 Page) on se'ns explica que el poeta de Ceos vencé el tràgic ἐν τῷ εἰς τοὺς ἐν Μαραθῶνι τεθνηκότας ἐλεγείῳ? No oblidem que en el passatge hi ha indicis de plagasitat adreçada també a Èsquil (cf. 1366 γὰρ i Van Leeuwen *ad loc.*); de fet, així ho aclareixen també els escolis al v. 1366: σκόπτει καὶ Αἰσχύλον καὶ Σιμωνίδην (*Sch. Ar.* I III-1 p. 239 Holw.).

2

Els vituperis entre poetes també són la nota dominant del segon testimoni. A *Vespes* (vv. 1410-1411) Aristòfanes ens representa de forma grotesca un ἀγών entre Homer i Hesíode protagonitzat ara per dos esclaus³:

(Φι.) Λᾶσος ποτ' ἀντεδίδασκε καὶ Σιμωνίδης⁴
ἔπειθ' ὁ Λᾶσος εἶπεν· «ὀλίγον μοι μέλει».

Quedi clar, però, que Aristòfanes només podia enfrontar els dos poetes en un concurs de ditirambes⁵. En aquest gènere Lasos era tingut per un mestre i no ha de semblar estrany que en la contesa ambdós poetes arribessin al

1. *Schol. in Arist.* I III-1 pp. 238-239 HOLWERDA; I III-2 pp. 184-185 (*Schol. Tricl.*) i p. 444 (*Schol. rec.*) KOSTER. En tot cas, a la llum d'aquests escolis caldrà rectificar el text del fragment sobretot en vistes a una nova edició: cf. W.J.W. KOSTER, «Simonidis fr. 2 (507) Page in scholio Leidensi ad Ar. Nub. 1356», *Mnemosyne* 19, 1966, pp. 395-396.
2. F.G. SCHNEIDEWIN, *Simonidis Cei carminum reliquiae*, Braunschweig 1835, p. 31.
3. L'escena és estudiada detingudament per F. WEHRLI, «Gnome, Anekdote und Biographie», *MH* 30, 1973, p. 203.
4. «Post hunc huiusmodi quid intercidisse suspicatus Palmer: νικᾶν δ' ἔκριναν οἱ βραβῆς Σιμωνίδην» (VAN LEEUWEN).
5. El minuciós treball de J.H. MOLYNEUX, *Simonides. A historical study*, Wauconda (Illinois) 1992, pp. 99-104 assenyala el *terminus post quem* entre els anys 510-507 a.C. Sobre la notícia de 56 victòries ditiràmiques en l'haver del poeta de Ceos cap al 477-6 a.C. transmesa per un epigrama simonidi (*ep.* XXVIII) cf. D.L. PAGE, *Further Greek epigrams*, Cambridge 1981, pp. 241-243.

límits de llur «Schlagkraft⁶». Però aquí no ens interessa tant si es tracta d'una anècdota real⁷ com si és una invenció fonamentada en la reputació de què gaudien ambdós poetes per tal de posar en boca de Lasos un apotegma *ad hoc*⁸. Més aviat sembla que Aristòfanes vulgui posar major èmfasi a parodiar el *topos* de les confrontacions entre *sophoi* que no referir-se a Simònides bo i atribuïnt a Lasos —tan acreditat per la seva *sophía*, no ho oblidem— una resposta banal davant una derrota⁹.

3

Per tot això, perquè Simònides inaugurava una nova manera d'entendre el poeta, concebut aquest no només com un *sophós* sino com un individu que té el seu *βίος* en l'art de compondre versos¹⁰, és perquè fou censurat d'antuvi per aquells que maldaven per mantenir un *status* de *sophós* mínimament vinculat amb els guanys que aquest els proporcionés. Segons notícia dels escolis a *Pau* 697, Xenòfanes (fr. 21 D-K) i Píndar (*Isthm.* II 6-12) serien els primers exemples de maldiença¹¹. Ara bé, del procés que va de la simple crítica a l'acusació exacerbada de gasiveria i plagada d'anècdotes irritants només hi quedava un pas. No és versemblant, però, que un cúmul d'anècdotes de tal mena pogués estar en circulació ja en vida el propi poeta: un procés com aquest necessitaria poc més d'una generació¹². I Aristòfanes se situa en

6. Cf. *ad* Chamael. Περὶ Λᾶσου fr. 30 WEHRLI (*Die Schule des Aristoteles* VII, Basilea-Stuttgart 1969², pp. 81-82).

En tot cas els escolis aristofanis encara podrien furnir-nos la possibilitat que es tracti d'un apotegma (o potser fragment) simonidi (*Sch. Ar.* II I p. 222 KOSTER): 1411a ἀντί τοῦ R [ἦγουν Lh] οὐδὲν μοι μέλει τοῦ Σιμωνίδου δηλονότι. A partir d'aquest escoli G. CHRIST, *Simonidesstudien*, Friburg 1941, p. 69, aventura la hipòtesi d'una versió de l'anècdota en què els papers estaven intercanviats.

7. Així ho creuen per exemple W. SCHMID - O. STÄHLIN, *Geschichte der griechischen Literatur* II, Munic 1929, p. 507 i C.M. BOWRA, *Greek lyric poetry. From Alcman to Simonides*, Oxford 1961², p. 318.

8. Cf. F. WEHRLI, *op. cit.* n. 6.

9. G.A. PRIVITERA, *Laso di Hermione*, Roma 1965, pp. 48-49.

10. F.R. ADRADOS, *Lirica griega arcaica*, Madrid 1980, pp. 244-249.

11. *Sch. Ar.* II II pp. 107-108 HOLWERDA. El text de l'escoli 697e, però, tal com és recollit per DIELS-KRANZ (B 21, I p. 134) omet β' τοῦ ἰαμβοποιουῦ, la qual cosa el fa intel·ligible només en part, potser amb la finalitat d'assignar còmodament la notícia als *Silloi* (A 22, I p. 116 D.-K.). M.L. WEST creu, però, que les crítiques de Xenòfanes «ex elegis esse possunt» (cf. *Iambi et elegi Graeci* II, Oxford 1992², pp. 189-190).

És de remarcar que el mateix mot que emprà Xenòfanes blasmant Simònides, κίμβιξ, apareix també en el comentari de Cameleó en el seu Περὶ Σιμωνίδου (fr. 33 WEHRLI = Athen. XIV 656d). Hom assumeix, gairebé sense discussió, que l'escoli en qüestió deriva de la notícia del peripatètic (o d'un intermediari de la mateixa escola, possiblement Dídim, tal com proposa G. ZUNTZ, «Pindar and Simonides. Fragments of an ancient commentary», *CR* 49, 1935, p. 5, n. 4).

12. Ens semblen errades, doncs, les afirmacions de M. LEFKOWITZ, *The lives of the Greek poets*, Londres 1981, p. 52. El període de gestació d'aquestes anècdotes que ocupa des

aquesta tradició bo i ferint, com li és propi, amb el dardell del seu mordaç joguineig. Així fa parlar Hermes i Trigeu a *Pau* 695-699:

(Ἑρ.) πρῶτον δ' ὅ τι πράττει Σοφοκλέης ἀνήρθετο.
 (Τρ.) εὐδαιμονεῖ, πάσχει δὲ θαυμαστόν. (Ἑρ.) τὸ τί;
 (Τρ.) ἐκ τοῦ Σοφοκλέους γίγνεται Σιμωνίδης.
 (Ἑρ.) Σιμωνίδης; πῶς; (Τρ.) ὅτι γέρων ὢν καὶ σαπρὸς
 κέρδους ἕκατι κἂν ἐπὶ ὀϊπὸς πλέοι.

No és intenció nostra escatir si el vers 699 està pres d'algun iambògraf desconegut (Wilamowitz i Van Leeuwen *ad loc.*) o es tracta de l'adaptació d'un proverbi més o menys corrent en temps d'Aristòfanes¹³. El que sí era popularment admès en època clàssica era la convicció que amb la vellesa augmenta l'afany de riquesa. Tucídides, per exemple, ho posà en boca de Pèricles (II 44.4): ἐν τῷ ἀχρείῳ τῆς ἡλικίας τὸ κερδαίνειν μάλιστα τέρευν¹⁴. La referència a Simònides, per tant, no és aliena al sentir popular, un parer que reapareix en autors tardans com ara un Plutarc (cf. *An seni* V 786b).

En aquest passatge, per altra banda, hi ha també un segon motiu, el de la mutació del nom. Deixant a banda la manca de dades precises que es refereixen a Sòfocles¹⁵, una troballa expressiva que podria posar de manifest un semblant paral·lelisme, coincident fins i tot en el motiu de l'acudit, es troba en el *Gall* de Llucià (14). Allí un ciutadà d'origen humil, Simó (Σίμων, en el millor dels casos «xato»), reclama un nom més adient a la nova condició després que s'ha vist afavorit amb una herència esplèndida: Εἶπατε, ἔφη, τῷ πτωχῷ τούτῳ μὴ κατασμικρύνειν μου τὸνομα· οὐ γὰρ Σίμων, ἀλλὰ Σιμωνίδης ὀνομάζομαι.

4

Tot amb tot, Aristòfanes no es queda satisfet blasmant afers puntuals o biogràfics del poeta líric¹⁶. Només li faltava tocar el voraviu del codi estètic. I ho farà d'una manera que li resulta còmoda, la de presentar-nos un poeta

de Xenòfanes fins a Aristòfanes ha estat estudiat molt satisfactòriament per J.M. BELL, «Κίμβιξ καὶ σοφός, Simonides in the anecdotal tradition», *QUCC* 28, 1978, pp. 34-40.

13. Cf. *Sch. Ar.* II II p. 108 HOLW. [VG], *Macar.* IV 69 (II p. 173.14 LEUTSCH-SCHWYN.) i J. TAILLARDAT, *Les images d'Aristophane*, París 1965, p. 168.

14. Cf. K.J. DOVER, *Greek popular morality*, Oxford 1974, p. 106. Sobre Simònides vegeu J. M. BELL, art. cit. (n. 12), pp. 39 i 65.

15. Tant els escolis com el comentari de Platnauer *ad loc.* no permeten de fer-nos una idea exacta del perquè Aristòfanes al·ludeix Sòfocles precisament.

16. No només Simònides, naturalment. Vegeu per exemple *Tesmofòries* vv. 148-170 on ridiculitza Anacreont, Íbic, Teognis i llur poesia.

enterament *démodé* que en «temps moderns» persisteix a fer poesia a l'estil dels poemes cíclics, partenís i μέλη κατὰ τὰ Σιμωνίδου (*Aus* vv. 916-919):

(Πι.) ἀτὰρ ὦ ποιητὰ κατὰ τί δεῦρ' ἀνεφθάρης;
 (Πο.) μέλη πεποιήκ' ἐς τὰς Νεφέλοκοκκυγίας
 τὰς ὑμετέρας κύκλιά τε πολλὰ καὶ καλὰ
 καὶ παρθένεια καὶ κατὰ τὰ Σιμωνίδου.

Per tal propòsit, doncs, no li era necessari cap altre argument. Aplegar l'obra de Simònides entre dos gèneres aleshores tan mal reputats com eren els poemes insulsos del cicle èpic o els partenís (cf. *Suda s.v. Παρθενεΐα*: [cita Arist.] *τουτέστι κακότεχνα καὶ ποικίλα* IV p. 58 Adl.) equivalia a atorgar al de Ceos un lloc entre els de pitjor mena, titllant de poeta detestable qualsevol que vulgués imitar aquell *stilo classico* atrotinat (*pace* Van Leeuwen) i apte només per a un país quimèric, res a veure amb l'Atenes del 414 a.C.